

Ukrayna Savaşı'nın Türkiye-Rusya ilişkilerine olası etkileri: Fırsatlar ve krizler *

Prof. Dr. Özden Zeynep OKTAV**

Rusya – Ukrayna Savaşı'na uyandığımız 24 Şubat 2022 tarihinden beri yalnızca savaşın ne zaman biteceği ve dünya dengelerini nasıl değiştireceği değil, savaşın Ankara-Moskova ilişkilerine nasıl yansıtacağı da gündemdedir. Zira iki ülke ilişkileri o tarihten beri farklı bir mecraya evrilmiş durumdadır. Geriye bakıldığında, 15 Temmuz 2016 tarihinde, Türkiye'deki darbe girişimi sonrasında yükselen ABD karşıtlığı ile beraber, Ankara ve Moskova, özellikle Suriye krizi özelinde yaşanan çıkar çatışmalarını bir tarafa bırakarak yakınlaşmış ve bu durum ilişkilerin kompartmanlaşmasına neden olmuştur. Diğer bir deyişle, enerji, güvenlik ve ticaret/ turizm alanlarında gelişen ikili ilişkiler sayesinde Suriye İdlib'de yaşanan krizlere, Libya'daki çıkar çatışmalarına rağmen iki ülke kopma aşamasına gelmemiştir.

2014 yılında Kırım'ın ilhakını tanımayan Türkiye'nin, silahlı insansız hava araçlarını (SİHA) Ukrayna'ya satması, Rusya'nın zaman zaman tepki göstermesine neden olsa da ilişkiler her zaman

* Bu yazı ilk kez 19 Nisan 2022'de Fikir Turu'nda yayımlanmıştır.

* Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

stabil kalmış, rayından çıkmamıştır. Ukrayna Savaşı ise Türkiye-Rusya ilişkilerinin sınındığı bir süreci başlatmıştır. Bu süreçte, hava sahası Rusya'ya açık olan, Moskova'ya yönelik yaptırımlara katılmayacağını açıkça ifade eden ve her türlü koşula rağmen Rusya ile diplomatik ilişkilerini devam ettiren tek NATO üyesi ülke Türkiye olmuştur. Ankara, Ukrayna ve Rusya ile diplomasi kanallarını açık tutmuştur. Her iki ülkenin temsilcilerini önce Antalya'da sonra İstanbul'da ağırlaması, tüm dünyanın gözlerinin Türkiye'ye çevrilmesine neden olmuş, bu görüşmelerde ilerleme kaydedilmesi beklentisi oluşmuştur.

Fırsatlar ve Krizler

Ukrayna krizi Türkiye açısından fırsatları ve krizleri de beraberinde getirmektedir. 2021'den itibaren Afganistan'da Taliban'ın Kabil'i ele geçirmesi, İslamcı radikal unsurların Tacikistan'dan Rusya'ya geçme ve istikrarsızlığa yol açma ihtimali, 2 Ocak 2022'de Kazakistan'da ortaya çıkan protestolar gibi nedenlerle Rusya dikkatini Akdeniz'den çok yakın çevresine yöneltmiştir. En sonunda Ukrayna'nın NATO ve AB üyeliği hedeflerinden vazgeçmemesi Moskova'nın tehdit algısını en üst seviyeye taşımıştır. Libya ve Suriye gibi ülkelerin yer aldığı Akdeniz'e yönelik Rusya çıkarları Ukrayna Savaşı sürecinde önceliğini yitirmiştir. Ortaya çıkan gelişmelerden dolayı tehdit algısı Suriye'den çok kendi yakın çevresine yönelen Rusya'nın askerî gücü önemli ölçüde bölünmüştür. Bu durum, Rusya'nın Suriye'de yeni bir çatışmayı veya Türkiye ile İdlib özelinde bir anlaşmazlık yaşamak istemeyeceği gerçeğini de beraberinde getirmektedir.

Türkiye açısından başka bir fırsatın Doğu Akdeniz'de orta çıktığı da söylenebilir. İsrail'in Akdeniz'deki doğalgazını Türkiye aracılığıyla Avrupa'ya ulaştırması projesi yeniden gündeme gelmiştir. Türkiye'nin Akdeniz'de İsrail ile işbirliği yaparak, hem doğalgaz

tedariğinde Rusya'ya olan bağımlılığını bitirmek isteyen Avrupa'ya bir alternatif sağlaması hem de Akdeniz'de münhasır ekonomik bölge tartışmalarında Türkiye'nin dışlanma sürecine son vermesi mümkündür. Bu açıdan bakıldığında Ukrayna Savaşı sürecinde İsrail Cumhurbaşkanı Herzog'un ve hemen ardından 13 Mart 2022'de Yunanistan Başbakanı Miçotakis'in Türkiye ziyareti tesadüf değildir.

2020 yazında sıcak bir çatışmanın eşiğine gelen Türkiye ve Yunanistan liderlerinin 13 Mart'ta İstanbul'da bir araya gelmelerinin nedeni, Rusya'nın sadece Ukrayna'ya müdahalesiyle de sınırlı değildir. Ortodoks dünyasında ortaya çıkan gelişmeler de Miçotakis'in İstanbul'u ziyaret etmesine neden olmuştur. Cambridge Üniversitesi'nden Prof. Olenka Pevny'nin de belirttiği gibi, Rusya'nın, Ukrayna gibi bağımsız ulusların halklarını birleşik bir devlet anlayışına zorlayarak kendisine bağlama hamlesi, bunun için de dinî çeşitliliği reddederek, Ortodoks halkları Rusya'daki kilisenin çatısı altında toplamaya çalışması, zaten karışık olan Ortodoks dünyada daha da fazla karmaşa yaratmıştır. Dolayısıyla, Miçotakis'in Erdoğan ile görüşmeden önce Fener Rum Patriği I. Bartholomeos ile görüşmesi bu kaos çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Rusya ile denge politikası ne kadar sürdürülebilir?

Tüm bu gelişmeler ışığında, Türkiye'nin yakın dönemde sorun yaşadığı İsrail ve Yunanistan ile ilişkilerini iyileştirme olanağı bulduğu Ukrayna krizi sürecinde, Rusya ile ilişkilerinde de denge politikası ne kadar sürdürebilir, sorusu öne çıkmaktadır. 'Türkiye'nin ABD ve AB ile ilişkilerinde tansiyonu düşürmeye çalışması, kendisini Rusya'dan uzaklaştırır mı?' sorusu da özellikle Batı basınında tartışılmaktadır. Bu sorulara kesin bir yanıt vermek pek mümkün değildir. Ancak şu aşamada, Türkiye ve Rusya'nın hali hazırdaki konjonktürde birbirlerini gözden çıkaracak herhangi bir stratejiyi

kesinlikle benimsemek istemeyecekleri söylenebilir. Zira, Rusya, Türkiye için, Türkiye de Rusya için Batı'ya karşı bir manivela işlevi görmektedir. Ayrıca, her iki ülke de enerji, turizm, ticaret temelli iç içe geçmiş ilişkilerini tehlikeye atmak istemeyeceklerdir.

Ancak bu durum her iki ülkenin aralarında var olan temel çıkar çatışmalarını göz ardı edecekleri anlamına da gelmemektedir. Moskova'nın PKK/PYD'yi elinde koz olarak tutmak istemesi, iki ülke arasında kriz çıkarmaya aday bir meseledir. Örneğin, Mayıs 2021'de Kremlin, Ankara'nın Kırım Tatarlarının sürgünlerinin yıldönümü vesilesiyle Türkiye'nin "Kırım Tatarlarının mağduriyetlerinin giderilmesi, kimliklerinin korunması, refah ve esenliklerinin sağlanması için soydaşlarının yanında" olmaya devam edeceği mesajına sert karşılık vermiştir. Türkiye'yi kendi iç işlerine müdahaleyle itham edip mütekabiliyet esasında tepki vereceklerini açıklayan Moskova, üstü örtülü şekilde PYD / PKK kozunu Türkiye'ye karşı kullanacaklarını ima etmiştir. İki ülke arasındaki başka bir olası kriz alanı da, İdlid'den doğabilecek yeni bir mülteci akınıdır. Rusya'nın üstü örtülü olsa da böyle bir akını destekleyebileceğinin olasılıklar arasında olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla Ankara, Savaş sürecinde Moskova ile ilişkilerinde son derece itidalli davranmakta ve Rusya'nın özellikle ABD tarafından kışkırtılmasına sıcak bakmamaktadır.

Üçüncü ve belki de en önemli kriz olasılığı ise, Türkiye'nin gıda güvenliğinin riske girmesi ve enerji temininde yaşayabileceği olası zorluklardır. Putin'in "ABD ve AB'ye mallarımızı tedarik ederken ödemeleri dolar, euro ve bazı para birimleri üzerinden almanın artık bizim için hiçbir anlam ifade etmediği açıktır. Dost olmayan ülkelere doğal gaz satışının ödemelerinde Rus rublesine geçmeyi planlıyoruz" açıklaması, Ukrayna Savaşı ile birlikte uluslararası sistemde ABD'nin süper güç konumunu sürdürmesini sağlayan üç alanda rekabetin ve çatışmanın fitilinin ateşlendiğini gözler önüne

sermektedir. Bu alanlardan ilki, swift sisteminin değişmesi, ikincisi varil başına petrolün fiyatını belirleme tekeline sahip olmak, üçüncüsü ise silah teknolojisinde üstün olma halidir. Bu üç alanda her ne kadar ABD üstünlüğünü devam ettiriyor gibi görünse de Ukrayna Savaşı bu üç alanda çatışma ve çekişmenin artarak devam edeceği yeni bir dönemi başlatmıştır. Dolayısıyla, Ukrayna Savaşı ile söz konusu üç alanda zaten var olan ABD ve Rusya arasındaki rekabet ve çatışma ivme kazanır ve boyutu büyürse Türkiye'nin her iki ülkeye karşı izlediği denge politikası sürdürülemez hale gelebilir. Bu durumda Türkiye'ye tarafını belirlemesi için hali hazırda ABD tarafından yapılan baskı daha da artabilir. Sonuçlarının yansımalarını doğal gaz temininde ve gıda temininde zorluklar olarak yaşamak hiç de uzak bir olasılık gibi görünmemektedir. Bu, elbette Türkiye için en kötü senaryo olmakla birlikte şimdiye kadar Ankara, başarılı diplomatik hamlelerle krizi fırsata çevirmeyi başarmış bulunmaktadır. Bu başarılı diplomatik ve güvenlik alanında atılan adımlar, kriz artsa da Türkiye'nin değerini her iki başat güç için yükseltebilir ki bu da Türkiye için en iyi senaryodur.

Sözün özü, bu savaşın kısa vadede biteceğini hiçbir analist öngörmemektedir. Tansiyon azalsa bile savaş bir şekilde bölgede devam edecek ve Rusya dikkatini ve gücünü kendi coğrafyasından farklı bölgelere yoğunlaştıramayacaktır. Diğer bir deyişle, Rusya'nın elinin Doğu Akdeniz'de, Suriye'de ve Ortadoğu'da iyice zayıflamasının Türkiye'nin özellikle Doğu Akdeniz'deki ve Suriye'deki çıkarlarını nasıl etkileyeceği sorusu da hayli önemlidir.

Sonuç yerine

Bu konjonktürde Türkiye, kendi ulus çıkarlarını önceleyerek bir yandan 2017 yılının Mart ayında başlamış olan Astana süreci çerçevesinde, Suriye konusunda Rusya ve İran ile sürdürmekte olduğu işbir-

liğini ve diyalogu devam ettirecektir. Diğer yanda ise Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü savunarak, Kırım'ın ilhakına karşı çıkararak uluslararası hukuka uygun davranan bir bölge ülkesi olmaya devam edecek, uluslararası toplumun güvenilir bir üyesi konumunu sürdürecektir. Ukrayna Savaşı, PYD/YPG gibi bir terör örgütünü destekleyen ABD ile bağımsız bir ülkenin egemenlik haklarını ihlal ederek, uluslararası hukuka aykırı hareket eden Rusya gibi iki Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi üyesi ülke arasında denge kurarak, son derece kayda değer bir diplomasi başarısı sergileyen Türkiye'nin öne çıkmasına yol açmıştır.

Türkiye'nin Ukrayna Savaşı sürecinde prestij kazanmasının bir başka nedeni ise Türkiye'nin Rusya'nın Ukrayna'ya başlattığı saldırıyı savaş olarak niteleyerek, Montrö Boğazlar Sözleşmesi çerçevesinde savaşa taraf olan ülkelerin savaş gemilerine Boğazları kapatmış olmasıdır. Ankara, bu kararın Ukrayna'nın talebi doğrultusunda alınmadığını, söz konusu durumun uzmanlar tarafından savaş olarak tanımlanması ile ilgili olduğunu belirtmiştir.

Sonuç olarak, Ukrayna Savaşı Türkiye açısından gerek Rusya gerekse Batı dünyası ile ilişkiler açısından pek çok krizler ve fırsatları içinde barındırsa da Türkiye'nin uluslararası sistemde ve uluslararası toplumdaki saygın yerinin ve jeostratejik öneminin yadsınamaz olduğunu kanıtlamıştır.